

MUZEJSKI VJESNIK 15

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovac, Kutina, Sesvete, Sveti Ivan Zelina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske toplice, Veliki Tabor, Virje.

Broj 15/1992

Godina XV

Urednički kolegij:

Ana Bobovec (Kutina), Miroslav Klemm (Varaždin), Slavica Moslavac (Kutina),
Marina Šimek (Varaždin)

Tehnički urednik:

Svenibor Pohajda

Korektura:

Zdenka Belić, Ana Bobovec

Nakladnik:

Muzej Moslavine u Kutini

Za nakladnika:

Slavica Moslavac

Priprema i tisak:

»Grata« Bjelovar

Naklada: 650 primjeraka

»Muzejski vjesnik« izlazi jedamput godišnje.

Rukopisi se ne honoriraju i ne vraćaju.

Za sadržaj i lekturu tekstova odgovorni su autori.

»Muzejski vjesnik« solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

PEĆNJACI GARIĆ GRADA

Garić grad nam govori o povijesti Moslavine već svojim zemljopisnim položajem, smještenim u prostoru, te organizacijom vanjskog — obrambenog sistema i unutrašnjeg — životnog prostora. Kao tipičan srednjovjekovni grad i centar šireg upravnog područja — župe, spominje se u brojnim listinama od XII do kraja XV stoljeća, a o različitim segmentima života njegovih vlasnika i stanovnika govore brojni materijalni ostaci izronili iz tame stoljeća tek u novije vrijeme — arheološkim iskopavanjem.

Iako ruševina, Garić grad je relativno dobro sačuvan, što u izvornom obliku, a više u kasnijim nadogradnjama i preinakama.¹ I danas se može vidjeti da je to nekada bio izvanredno čvrsto građen i

moslavačkom šumom sve do početka XX stoljeća, kada ga je na svojim putovanjima Hrvatskom otkrio Đuro Szabo, koji je između ostalog napisao: "Pravi je sredovječni grad Garić grad. Usred Moslavačke gore, smješten na kamenom brdu. Danas je put do gradine teži: gusta je šuma sakrila razvalinu, koja se pružila od jugozapada k sjeveroistoku. Nutarnji je dio grada gotovo potpuni oval, a vanjski okružuje grad tako, da na južnoj strani kod glavnog ulaza ostaje veći prostor kao nekakvo predvorje. Glavni ulaz je bio veoma masivno građen, čini se da su vrata bila gore polukružno zatvorena. Pred ulazom bila je graba, a preko nje je vodio pokretni most, koji je podignut pristajao u okvir vrata. Svi su gotovo zidovi

T 1 — 1. Pećnjak u obliku lonca, 2. Cilindrični pećnjak saturbanastim proširenjem i šiljkom na vrhu

1

2

dobro utvrđen grad, smješten na području od velike strateške važnosti, na razmeđu putova u predtursko vrijeme. Tokom burnih stoljeća turskih nadiranja u ove naše krajeve trebao je poslužiti kao zaštita stanovništvu koje je živjelo u okolnim selištima i trgovištima, ali je prije svega simbolizirao moć plemstva ili svećenstva, koje ga je naizmjenice posjedovalo.

Desilo se međutim, da su glavni pravci turske najezde zaobišli Moslavačku goru, pa je Garić grad izgubio na strateškoj važnosti. Osvojen je gotovo usput, a da oko njega nije bilo većih borbi.² Turci ga kasnije nisu uključili u svoj obrambeni sistem, već su ga onako zapaljenog i opustošenog prepustili zubu vremena i zaboravu. Vlaško stanovništvo koje je nakon povlačenja Turaka ponovo naselilo ove krajeve stvorilo je nova naselja, a stari toponimi su gotovo posve zaboravljeni.

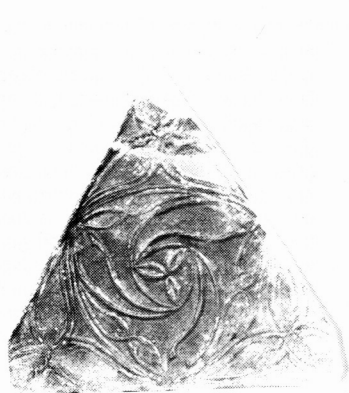
Tako je Garić grad propadao sakriven gustom

građeni od kamena lomljenca, pa je među pojedinim slojevima kamena metnut po jedan sloj lapora..."

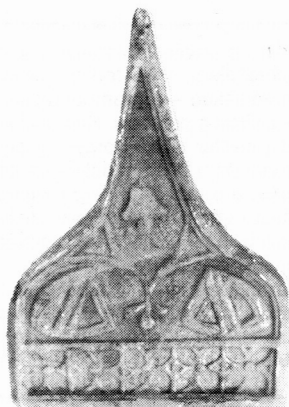
Iskopavanja na Garić gradu dala su mnoštvo arheološkog materijala koji svjedoči o različitim vidovima života njegovih stanovnika, a o čemu srednjovjekovne listine govore malo ili ništa. Taj se materijal mogao locirati unutar pojedinih otkopanih objekata, odnosno prostorija u njima, koje su imale konkretnu namjenu — bile su stambeni ili gospodarski prostori. Od posebnog značenja, po sačuvanosti i bogatstvu nađenog materijala, je glavna kula grada. Pored ulomaka, raznolikog keramičkog posuda, predmeta od kamena, te željeznog oružja i alata, tu je pronađen i najveći broj garićgradskih pećnjaka.³

Količina i raznolikost garićgradskih pećnjaka i bogatstvo motiva na onima sa dekorativnom čeonom pločom, nameće mnoga pitanja, koja će za sada, s obzirom na stanje u istraživanju ovih predmeta kod

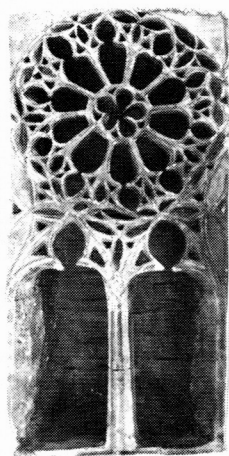
T.2. 1. Pećnjak sa trokutastom čeonom pločom; 2. Pećnjak sa trokutastom pločom koja završava sedlastim produžetkom i šiljkom, 5—4 — Kasnogotički pećnjaci sa polucilindričnim tijelom i nišom, sa izduženom prednjom dekorativnom pločom.

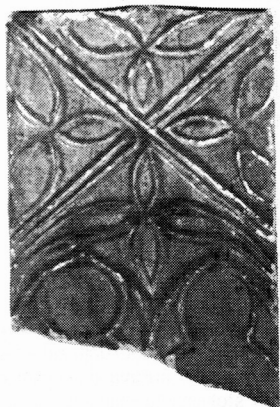
1

2

3

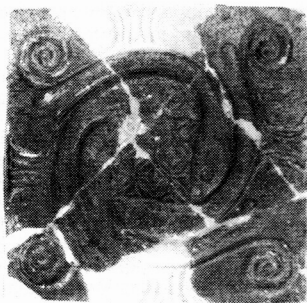
4

nas, ostati bez pravog odgovora. Pećnjaci su, kao sastavni dijelovi peći, ili neupotrebjeni, kao lončarska roba, pronađeni među inventarom mnogih srednjovjekovnih gradova u Sloveniji, Austriji, Njemačkoj, ali i u zapadnim dijelovima Hrvatske. Oni u svakom slučaju svjedoče o postojanju peći kojima su zagrijavane prostorije, a samim tim i o visokom standardu života plemićkih obitelji, ali i o postojanju lončarskih radionica u kojima su pećnjake kao robu izrađivali u većim količinama i obrtnika pećara koji su se bavili izradom peći.

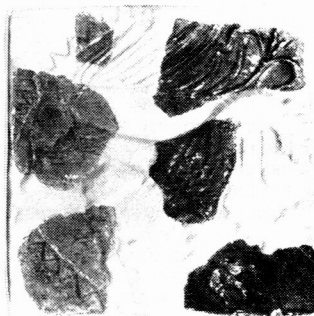
Treba istaći da se u ranom srednjem vijeku grad-

ske i seoske peći za zagrijavanje prostorija nisu bitno razlikovale po svojoj konstrukciji. Bile su građene od ilovače, najčešće bačvastog ili piramidalnog oblika, a u plašt su mjestimično umetani pećnjaci u obliku lonaca ili zdjela radi zadržavanja topline. Krajem XV i u XVI stoljeću dolazi do promjena a u arhitektonskoj konstrukciji peći u feudalnim gradovima. U vezi s tim i pećnjaci postaju raznolikiji, bogatiji ukrasima i reljefom. Tako su peći kasne gotike u mnogo slučajeva nalik na prave građevine sa svim njihovim arhitektonskim elementima. Tokom XIV i XV stoljeća pećnjaci su bojeni grafitiranjem ili olovnom caklinom

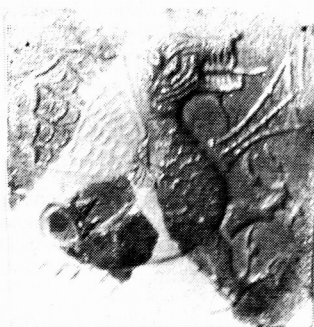
T 3 (1 — 6) Pećnjaci sa kvadratičnom prednjom dekorativnom pločom

1

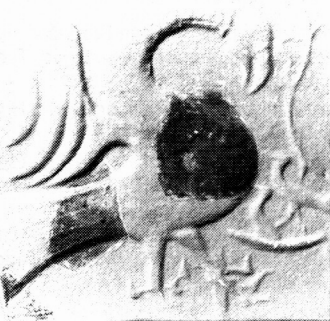
2

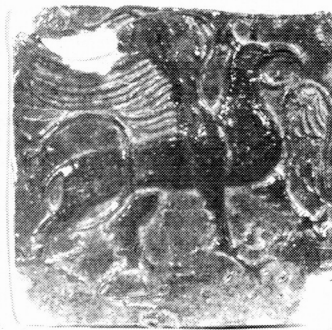
3

4

5

6

u zelenoj, žutoj ili žuto-smeđoj boji, a tek kasnije boje postaju raznolikije, a sam postupak bojenja tehnički savršeniji.

Jednostavniji i tipološki najstariji pećnjaci pronađeni na Garić gradu su oni u obliku lonaca izrađeni na lončarskom kolu. Jedan tip takovih pećnjaka završava ravno odrezanim dnom na kojima su redovito utisnuti znakovi lončarske radionice /T. 1 — 1/. Drugi je tip cilindričnih pećnjaka koji završavaju turbanastim proširenjem i šiljkom na vrhu /T. 1 — 2/ Visina im je od 14 do 20 cm. Neki od njih bili su puni gareži, što govori o njihovoj praktičnoj primjeni, a neki su bili posve neupotrebljavani.

Tipološki mlađi su pećnjaci sa čeonom trokutastom ili kvadratičnom pločom. Na Garić gradu su nađeni u dosta velikom broju i različitim dekorativnim varijantama.

Pećnjaci sa trokutastom čeonom pločom izrađeni su u dvije varijante i ocačkani žutom ili zelenom caklinom. Kod prvog tipa je čeonna ploča ukrašena vegetabilnim motivom lišća koje okružuje rozetu sa tri latice u sredini /T. 2 — 1/, a kod drugog tipa trokutasta ploča završava sedlastim produžetkom sa šiljkom, a ukrašena je motivom koji se sastoji od dva koso prepolovljena štita okružena vegetabilnim ukrasom i geometrijskom kompozicijom /T. 2 — 2/.

Pećnjaci s prednjom kvadratičnom pločom ocačkjeni su žutom, zelenom ili žuto — smeđom bojom. Dimenzije prednje ploče su otprilike 20 x 20 cm, sa stražnjom konstrukcijom visine 11 — 14 cm, okruglog otvora širine 10 — 15 cm. U stijenkama stražnje konstrukcije bile su izbušene rupe za njihovo međusobno povezivanje. Ukrašeni su sa 8 različitih motiva

— Motiv zmaja sa kitnjastim vegetabilnim repom, unutar nazubljenog štita /T. 3 — 2/

— Motiv pelikana sa izvijenim vratom i orlovskim kandžama. Unutar kompozicije su još dvije male ptice /T. 3 — 5/.

— Motiv krilatoga zmaja sa orlovskim kandama i vegetabilnim repom savijenim preko tijela. /T. 3 — 6/

— Motiv medvjeda ispod stabla koje izrasta iz stiliziranog stepeničastog postolja

— Motiv gotičkog natpisa, sa slovima koja ne čine suvisli tekst, već imaju samo dekorativnu funkciju.

— Motiv čudnovate životinje sa zaobljenim zadnjim dijelom tijela, vegetabilnim repom i orlovskim kandžama, koja u ustima drži klas žita /T. 3 — 4/.

— Motiv grifona sa tijelom i kandžama ptice nazubljenim savinutim repom, glavom lava i raširenim krilima /T. 3 — 3/.

— Motiv koji se sastoji od 4 ribe u spiralnom krugu u sredini kojeg se nalazi kvadratična pločica sa 4 rozete. U uglovima su izvedene spiralne vitice /T. 3 — 1/.

Tipološki najmlađi su pećnjaci sa polucilindričnim tijelom i nišom, sa izduženom prednjom dekorativnom pločom, koji preciznošću izrade motiva izražavaju neobičnu vještinu obrtnika — lončara. Karakteristični su za kasnu gotiku, a vuku podrijetlo iz Austrije. Upotrebljavani su pri izradi gornjih dijelova garićgradskih peći, čiji su trgovci nađeni na nekoliko mjesta prilikom istraživanja centralne kule grada. Dimenzije su im: visina 36 — 38 cm, širina 17 — 18 cm, dubina 8 — 9 cm. Ocačkjeni su kao i prethodne dvije vrste dekorativnih pećnjaka, zelenom, žutom ili žuto — smeđom bojom. Prednja ploča je izrađena u dvije varijante: tehnikom proboja ili u plitkom reljefu, a motivi su raznoliki.

— Motiv stiliziranog, geometrijski isprepletenog ljljiana koji izrasta iz stepeničastoga podnožjanad lijepo

izvedenom gotičkom biforom.

— Motiv gotičke rozete izvedene nešto masivnije, oslonjene na 4 mala gotička prozorčića /ili 2 bifore/.

— Motiv koji se sastoji od križišta ispunjenog ukrasom u obliku trolista iznad lijepo izvedene bifore /T. 2 — 4/.

— Motiv spiralnog mrežišta isprepletnih vegetabilnih vitica u čijem je centru krunica zatvorena četverolistom.

— Motiv gotičke rozete iznad lijepo izvedene bifore. U prepletu dominira kružna perforacija, bogate i precizne izrade /T. 2 — 3/.

— Motiv gotičke rozete sa geometrijskim prepletom i podjelom plohe na dva jednaka dijela. Nad biforom stoji stilizirano izveden četverolist u obliku gotičkog prozora.

Garićgradski pećnjaci, kao i drugi keramički predmeti izrađeni su od dobro pročišćene gline sa primjesama kvarcnoga pijeska. Pećnjaci u obliku lonaca ili cilindara rađeni su na lončarskom kolu, kao i stražnje konstrukcije dekorativnih pećnjaka koje su za prednju ploču spajane razvlačenjem do rubova i utiskivanjem prstima. Olovna caklina je u dosta slučajeva dosta nemarno prelivena preko ruba ploče, čime je otupljena dubina reljefa. Unutrašnje strane dekorativnih ploča kadšto nose tragove grube tkanine iz čega se može zaključiti da se glina poput tijesta polagala na matricu pećnjaka, prekrivala krpom, a onda se prstima utiskivala u udubljenja modela.

Biljeske

- 1/ Garić grad se u pisanim dokumentima prvi puta spominje 1163, iako je kao feudalni zamak možda postojao i ranije. Kasnijim arhitektonskim oblikovanjima, od utvrde se postepeno pretvara u udobno boravište feudalca.
- 2/ Garić grad je pao Turcima u ruke godine 1544 u osvajačkim naletima kad su osvojeni i gradovi: Čaklovac, Kreštelovac, Kraljeva Velika...
- 3/ U nekoliko prostorija glavne kule Garić grada razmišljalo se o rekonstrukciji peći, iako samo prema analogijama u sličnim objektima.

LITERATURA

1. Tihomil Stahuljak — Olga Klobučar, Pećnjaci starih gradova Samobor i Susjedgrad, Tkalčićev zbornik II, Zagreb 1958 /205 — 242/
2. Đuro Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920.
3. Milan Kruhek, Arheološki radovi na Garić gradu u toku 1971 godine, VMKH 2, Zagreb 1972. /3 — 10/
4. Ivo Maroević, Garić grad /prijedlog za rekonstrukciju središnje kule, VMKH 6, Zagreb 1972. /12 — 21/
5. Stjepan Pavičić, Moslavina i okolina /IV Garić, 77 — 82/, Zbornik Moslavine I, Kutina 1968.
6. Dragica Iveković, Izvršeni radovi na Garić gradu u protekle dvije godine, VMKH 1 — 2, Zagreb 1970.